

ЛИТВИНЧУК НАТАЛІЯ

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

LYTVYNCHUK NATALIYA

Ph.D. in History, a junior research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of the Ukrainian National Academy of Sciences M. Rylskiy Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnology

Бібліографічний опис:

Литвинчук, Н. (2019) [Огляд] Шапіро Б. История кружева как культурный текст. Москва : НЛО, 2018. 406 с. *Народна творчість та етнологія*, 5 (381), 116–118.

Lytvynchuk, N. (2019) [Review] Shapiro B. The Lace History as a Cultural Text. Moscow: NLO, 2018, 406 pp. *Folk Art and Ethnology*, 5 (381), 116–118.

Шапіро Б. История кружева как культурный текст. Москва : НЛО, 2018. 406 с.

Мереживо як продукт ручного текстильного виробництва в повсякденному житті українців займало досить помітне місце: ним оздоблювали одяг, рушники, підзори, також воно активно побутовало в інтер'єрі у вигляді серветок та скатертин, а в другій половині ХХ ст. було одним із найпопулярніших видів рукоділля як у міському, так і сільському жіночому середовищі. Утім, в історіографії з етнології, власне як і з мистецтвознавства та культурології, фактично відсутні праці, автори яких спеціально студіювали б мереживо як предмет декоративно-вжиткового мистецтва, його регіональну специфіку, географію поширення, місце в господарсько-виробничій культурі тощо.

Для українських дослідників у контексті зазначеного особливо цікавою може бути праця кандидата історичних наук Белли Шапіро «Історія мережива як культурний текст» (2018). Книжка є вельми багатопланою — історичною, мистецтвознавчою, культурологічною — розвідкою. Вона ґрунтується на осмисленні й узагальненні великої кількості джерел, різноаспектних російських, західноєвропейських, американських наукових праць різної хронології. За Б. Шапіро, мереживо розглядається не лише як один з найпривабливіших різновидів текстилю, але і як елемент одягу, що в сукупності різних культурних компонентів є певним кодом, зокрема воно вказує на статовікову та етнокультурну ідентифікацію особистості, її статус, майновий стан, професію, конфесію, естетичні вподобання. Рецензована книжка починається з досить промовистої цитати, узяті з періодичного видання «Модный свет», 1903 року, що яскраво візуалізує соціокультурний простір побутування мережива, його різноманіття. Утім, її зміст є настільки сьогочасним, що читач не відразу може визначити, про який період іде мова. Вочевидь, авторка вдалася до та-

кого своєрідного прийому, аби з перших сторінок підкреслити історико-культурну актуальність об'єкта свого студіювання. Уже у вступі Б. Шапіро наголошує на теоретичній проблемі, вказує на відсутність універсальної дефініції поняття «мереживо». І головне, подає твердження, яке, за нею, підтримують більшість фахівців: «Мереживо є продуктом еволюції ткацтва та вишивки». Важливими органічними компонентами книжки є окремі частини, що їх розміщено перед основними розділами. У них дослідниця побіжно розглядає історію мережива в системі костюмології, фешн-індустрії; проблеми його вивчення, починаючи від XIX ст. і до 10-х років XXI ст., методологічні основи та спеціальний термінологічний апарат, джерельну базу. Одним із позитивних аспектів книжки є пошук авторської методології, що базується передусім на роботі з речами. Це, наприклад, методи типологічної класифікації та культурно-історичної стратиграфії, які дослідниця використовує безпосередньо для вивчення мережива чи окремих його фрагментів, візуальний та контекстний аналіз витворів мистецтва, фотодокументів, кіноматеріалів, а також методи культурної антропології. Закономірно, що широкий культурний контекст мережива вдалося дослідити завдяки зверненню авторки до масиву джерел: архівних матеріалів, наративів, періодики, іноземних посібників з крою та шиття, мемуарів, сімейно-правових актів, художньої літератури, живопису, фото- та відеодокументів, речових пам'яток, знайдених у музеях, у приватних осіб, і навіть з родинної колекції авторки, яку збирали з 1860-х років.

Змістова структура рецензованої книжки Б. Шапіро відображає різні площини досліджуваної проблеми. Перший розділ присвячено характеристиці ранніх форм мережива, які побутували в російській та західноєвропейській традиціях від найдавніших часів. У ньому подано назви й короткі, проте ємкі описи технік та технологій виконання різних видів мереживної вишивки та мереживоподібних робіт — ришельє, спренг, філе, буратто та інші — окреслено їх еволюцію, географію існування, локальну специфіку. Спираючись на відомості з Іпатіївського та Волинського літописів, авторка подає фрагментарний огляд одягу князів Данила Галицького й Володимира Васильковича й принагідно зосереджується на видах мережива, які побутували на Русі (за Б. Шапіро) в XIII ст. Далі, у розділі «Західноєвропейське мереживо як культурна матриця», дослідниця, залучаючи велику кількість джерел, зокрема іноземних, зупиняється на окресленні національних особливостей мережива Венеції, Франції, Фландрії, Англії та Ірландії. Вона зосереджується на матеріалі, методах виробництва, узорах, історії побутування. Третій розділ присвячено конкретному хронологічному відрізку, так званій золотій добі, періоду стрімкого зростання популярності мережива. Тут ідеться насамперед про мереживо як соціокультурний маркер та атрибут так званої нової маскуліності. У четвертому розділі книжки досліджено історію виникнення мистецтва плетіння мережива та особливості побутування цього рукоділля у власне російському соціокультурному середовищі, визначено його основні осередки, регіональні риси, орнаментику, колористику, шляхи реалізації тощо. Одна з частин книжки присвячена вивченню таких явищ в історії мережива, як наслідування, імітація та фальсифікація, що мали місце в XIX—XX ст. і були наслідком тогочасної споживацької культури. Шостий розділ висвітлює історію розвитку машинного мереживоплетіння. У ньому багато уваги приділено винайденню різноманітних станків для виробництва всіляких сортів мережива, заснуванню спеціалізованих фабрик, виникненню нових технологій, асортименту тощо. У завершальному розділі книги мереживо як традиційне жіноче рукоділля розглянуто в контексті урбаністичної культури. Тут дослідниця принагідно зосереджується на характері та практичному значенні переважно тих рукометств, від яких еволюціонувало виробництво мережива, зокрема, це прядіння, ткацтво, вишивання, кравецтво. Авторка також розглядає питання професійної жіночої освіти, проводить своєрідні паралелі між становленням і підходами до навчання рукоділля жінок у Росії та на заході — у Франції, Бельгії, Німеччині, Австрії, Швейцарії, США в XIX ст. Насамкінець власне дослідницький

матеріал органічно доповнюють програми й методики для вивчення жіночих видів рукоділля, інструкції та відповідні курси, а також списки приданого, що публікувалися в різних виданнях кінця ХІХ — першої половини ХХ ст.

У книзі подано примітки, що містять певні пояснення або вказують на джерело, солідну бібліографію та предметний покажчик. Також видання багато ілюстроване. Цікавим, зокрема, є авторське оформлення підписів до світлин цитованими елементами. Вагоме значення мають матеріали прикладного характеру, що стосуються питань атрибуції та оцінки мережива, реставрації, містять технічні вказівки щодо роботи з мереживом, догляду за ним, а також англійсько-російський глосарій. Крім того, дослідниця подає у книжці перелік музейних закладів і спеціальних установ у Росії, Австрії, Бельгії, Великобританії, Німеччині, Ірландії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Польщі, Португалії, США, де можна ознайомитися зі зразками мереживоплетіння. Щоправда, без українських культурно-освітніх та науково-дослідницьких закладів цей реєстр виглядає неповним, враховуючи ретроспективність дослідження й звернення авторки до часів Київської Русі. Серед недоліків книжки — відсутність чітко визначених хронологічних меж як у назві, так і у вступній частині. Попри наявний розкішний фактичний матеріал, що презентує багатовікову історію, дуже бракує відомостей, які б ілюстрували вияви мереживоплетіння, його місце серед повсякденних ручних практик у період кінця другої половини ХХ — початку ХХІ ст., окреслювали сфери побутування мережива як продукту рукоділля, розглядали його зв'язок із сучасними модними тенденціями тощо.

Книга Б. Шапіро, в основі якої лежить авторська методологія дослідження мережива, має важливе теоретичне значення для культурологів, мистецтвознавців, етнологів, а також є своєрідним практичним посібником для музейних працівників, дизайнерів, реставраторів та інших.